

Quentin Skinner: Machiavelli
Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1996, 128 l.

Niccolò Machiavelliről magyar nyelven is meglehetősen gazdag irodalom áll az érdeklődők rendelkezésére, különösen az olasz reneszánsz más nagy klasszikusaihoz — például Ariostóhoz, Guicciardinihez vagy akár Tassóhoz — képest: hazai szerzők, mint Szigethy Gábor vagy Antalffy György, könyvei mellett idegen nyelvből fordított monográfiák is, így a román Valeriu Marcu vagy Alexandru Balaci műve, nem is beszélve a kisebb tanulmányokról, különféle folyóiratokban, periodikumokban, actákban. A nyelvünkön olvasható Machiavelli-irodalom most új, értékes könyvvel gyarapodott: Quentin Skinner *Machiavelli* című monográfiájával. Kiadója az Atlantisz, mely eddig is megjelentetett már egy sor hasonló jellegű kötetet Hobbesről, Locke-ról, Montesquieu-ról.

A cambridge-i professzor az angolszász tudományos ismeretterjesztő irodalom legjobb hagyományait követve rajzol portrét, határozott vonalakkal, közérthető stílusban, de tudományos hitelességgel arról a klasszikusról, akinek neve — mint a bevezetés első mondatában írja — „máig a ravaszság, a kétszínűség és a politikai ügyekben tanúsított rosszhiszeműség szinonimájaként él a köztudatban”. Skinner egyik fő célkitűzéseként jelöli meg — szintén a bevezetésben — annak megválaszolását, vajon Machiavelli „tényleg rászolgált-e erre a hírnévre”, azaz valóban „machiavellista” volt-e (9. o.). Ezzel azonban olyan várakozást és kíváncsiságot kelt, amelyet nem elégít ki, hiszen műve végén, összegzőképpen sem tesz egyebet, mint hogy egymással ellentétes véleményeket szembe-sít a Firenzei Titkárról. Még az angolszász visszafogottság és tárgyilagosság ismeretében is furcsán hat magyarázata, miszerint „a történész feladata nem az ítékezés, hanem a leírás”, úgyhogy meg sem próbálta „magasztalni vagy elítélni” könyve „főhősét” (114–115. o.).

A „leírás” azonban nem teljes, mivel hiányzik belőle Machiavelli szépirodalmi munkássága. Ez azért sajnálatos és érthetetlen, mert Niccolò mester a szerzője — egyebek között — az olasz reneszánsz legnagyobb vígjátékának, a *Mandragórának* is.

Ami a könyvben szerepel, az így sem kevés, sem a vizsgált anyag, sem az elemzés alapossága szempontjából. Felöleli Machiavelli valamennyi a politikáról szóló fontos művét: a gyakorlati politikai tapasztalatait közvetlenül tükröző hivatalos leveleivel és követi jelentéseivel (a magyarul kiadatlan *Legazioni e commissarievel*) foglalkozik az első rész (*A diplomata* című); politika-elméleti főművével, *A fejedelemmel* a második (*Fejedelmek tanácsadója*); a *Titus Livius első tíz könyvéről* írott *Értekezésekkel* vagy *Beszélgetésekkel* a harmadik (*A szabadság filozófusa*); végül a *Firenze történetével* a negyedik (*Firenze történetírója*). A leghosszabb a harmadik rész, ami nem véletlen: Skinner Machiavelli legfontosabb művének, a *Beszélgetéseket* tartja. A magyar olvasót ez Antalffy György álláspontjára emlékezteti, de Skinner motívációja más: honfitárs-kollégáival összhangban Machiavellit „a klasszikus republikanizmus sajátos humanista tradíciójának szószólójaként” (7. o.) igyekszik bemutatni, márpedig ilyenek Machiavelli leginkább a *Beszélgetésekben* mutatkozik. Téziséről ugyan nem feltétlenül győz meg Skinner, de érvelése kétségtelenül széleskörű és mély tudáson alapul, eredeti és gondolatébresztő. Legtermékenyebbek azok az összehasonlító vizsgálódásai, ahol Machiavellit az antik és a humanista hagyomány örökösének: követőjének és megújítójának, hol hű, hol tékozló fiának mutatja be. Igaz, az ilyen egybevetései sem mindig kifogásolhatatlanok: vitatható például, hogy *A fejedelem XXV. fejezetében* a szerencséről szóló fejtegetéseiben Machiavelli „a humanista attitű-

dök tipikus képviselőjének mutatkozik” (41. o.) s hogy általában a politikát az erkölccstől elválasztó hírhedt („machiavellista”) XV–XXV. fejezetekben „egyszerű, de megsemmisítő bírálatát adja a klasszikus és kortárs humanizmusnak” (53. o.).

Quentin Skinner könyve tovább gondolandó és vitatható részeivel egyaránt értékes adalék a gazdag Machiavelli-irodalomhoz,

melyet olyan nagyságok neve fémjelez, mint Roberto Ridolfi, Federico Chabod, (a bibliográfiából sajnos hiányzó) Luigi Russo, Gennaro Sasso, Rodolfo De Mattei, Felix Gilbert, J.G.A. Pocock, Hans Baron. Méltó hozzájárulás az ő gazdag örökségükhöz.

Madarász Imre

Hegy Klára: Török berendezkedés Magyarországon

História Könyvtár, Monográfiák 7.

Budapest 1995, História, MTA Történettudományi Intézete, 204 l.

A szerző nagyon nagy feladatra vállalkozott, ez pedig nem más mint a másfél évszázados magyarországi török uralom bemutatása. Mint a címből is kiderül, itt nem a harcok, háborúk illetve ezek eseménytörténete kerül előtérbe, hanem a „békés háország” — a várakat is ideértve — élete. Erről próbál a könyv számunkra képet adni. Nem is kis sikerrel!

A könyv bevezetőjében megismerkedhetünk a könyvhöz használt forrásokkal. A szerző óriási forrásanyagot kezel, melyek egy része feltáratlan és feldolgozatlan volt mindaddig, most ebből is kaptunk egy kis ízelítőt, reméljük lesz folytatás. Nagy öröm az is, hogy a szerző a magyar forrásokat a török forrásokkal párhuzamosan használja. A könyv elolvasásához elengedhetetlenül fontos alapismereteket is itt találjuk.

A könyv három nagy fejezetre tagolódik, amelyek közül az első a meghódított országok berendezkedéséről szól.

1453-ig a török vezetés a „szakaszos hódítás” (gradual expansion) elvét alkalmazta. 1389-ben lépett trónra I. Bajezid, aki a „gyors hódítás”-t (hasty expansion), a birodalomépítés új módszerét kezdte el meghonosítani. A meghódított területek kormányzók igazgatása alatt lettek a birodalom részei. A kísérlet ekkor elbukott, a szultán 1402-ben bekövetkezett halála miatt. A krízis csak az

1440-es években érte el a birodalmat (ld. Hunyadi János). 1453-ban, Konstantinápoly meghódítását követően II. Mehmed felújította elődje módszerét és sikerrel teremtette meg az egységes birodalmat, többek között Szerbia, Bosznia, görög-félsziget, Albánia és Kis-Ázsia beolvasztásával. A „gyors hódítás”-t az 1510-es évektől az inváziós háborúk jellemzik, ezenközben Mekka és Medina megszerzésével Szelim szultán az iszlám világ vallási és világi feje lett. A 16. századot ezt követően a szultáni törvényhozás kiteljesedése és a birodalom részeinek teljes egységesítése jellemezte. Az akkor kialakított birodalmi berendezkedés lényegi változások nélkül bő háromszáz évig fennmaradt (17. o.). A berendezkedés egyik alapja az alkalmazkodóképesség és a tanulékonyosság, mely jól jellemzi az oszmán-törököket. Így a tartományok három fő típusát különböztetjük meg. Az elsőbe az arab országok tartoznak, de itt is óriási különbségek léteznek: például Egyiptom és a sokkal nagyobb függetlenséget élvező Tunisz és Algír között. A tartományok második nagy csoportjába a vazallus államok tartoztak, így: Krimi Kánság, Moldva, Havasalföld, az adriai partvidék kereskedő városai és ezt a csoportot gyarapította Erdély is. Az adriaiak nem igazán jó és tipikus példák, hiszen egészen kivételezett helyzetük volt a Oszmán Birodalomban, ezt pedig kizá-